

УДК 37

**ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗИНА**

Нечепоренко Л.С., Куліш С.М.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

**ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.Н.КАРАЗИНА**

Нечепоренко Л.С., Куліш С.М.

В статті розглядаються реальне сучасне значення системи педагогічних цінностей класичного університету з погляду поліпшення якості результатів освіти й навчання. Автори розкривають можливості вдосконалення якості освіти.

Ключові слова: педагогічні цінності, «якість освіти», досконалість.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ КЛАССИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ В.Н. КАРАЗИНА**

Нечепоренко Л.С., Куліш С.М.

В статье рассматриваются реальную современную систему педагогических ценностей и качества результатов образования и обучения. Авторы рассматривают возможности усовершенствования качества образования.

Ключевые слова: педагогические ценности, «качество образования», совершенство.

**PEDAGOGICAL VALUES OF CLASSICAL UNIVERSITY
BY NAME OF V.N. KARASIN**

Necheporenko L.S., Kulish S.N.

The article considers a real modern meaning of pedagogical values of classical university from the view of improving a quality of education and studying results. The authors reveal possibilities of the education quality improving.

Key words: pedagogical quality, improving, quality of education.

В рік 160-річного ювілею кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна виникає безліч питань щодо місця і значення однієї з найстаріших наук про навчання, виховання і освіту людини. Мова йде про педагогіку як науку, яка щоразу кореспондується з різними галузями знань про особистість, суспільство, довкілля, починаючи від загальної педагогіки й завершуючи педагогікою особистості: онтопедагогікою. А тому, чим більшим стає коло педагогічних наук – тим імовірнішим стає внесок їх у процес позитивного розв'язання завдань і проблем людського буття і життя взагалі. Як і будь-яка наука, педагогіка ставить основною метою пошук Істини. Але відрізняється педагогічний пошук істини від усіх інших галузей знань тим, що він конкретизує його конкретною метою, а саме: як забезпечити гармонійний розвиток особистості, якими засобами, прийомами, методами слід користуватись, щоб розв'язати це надзвичайно гуманне й корисне завдання, що стосується буквально кожної конкретної людини. У зв'язку з цим на першому місці педагогічних пошуків класичних університетів і стоїть визначення високих морально-духовних цінностей, опанування якими сприяє постійному наближенню до виховання гармонійно розвиненої особистості з довкіллям і однією з найвищих педагогічних цінностей. Дійсно, що може бути більш корисним і бажаним, ніж злагода й гармонія людини з довкіллям, з природою, один з одним, чим запобігання конфліктів і непорозумінь, відсутність напруги та всього негативного. Науково обґрунтовані педагогічні знання допомагають у реальному освітньому процесі підняти над самим предметом дослідження. Знання, як говорив М.О. Бердяєв, освітлювати шлях діяльності та поширювати його на всі сфери життя. В Харківському університеті завжди зверталась увага на питання естетичного пізнання світу, що неодмінно сприяє духовному й моральному поліпшенню буття [1, 30]. Це означає, що моральний досвід розкриває і випромінює світло, яке зменшує або й знищує зло, страх. Страх робить неможливим шукання і пізнання істини. А тому пізнання передбачає сміливість, веде людину до морально-духовних засад самого свого життя.

У зв'язку з цим слід відзначити високий морально-духовний і науковий подвиг самого факту відкриття Харківського університету

в 1805 році та заснування кафедри педагогіки в 1860 році, про що в архівах зберігся відповідний запис: «РГИА Ф. 733. Оп. 50. Д. 615. Дело об учреждении в Харьковском университете кафедры педагогики. 1850 г. Фонд министерства народного просвещения. Описание 50 – Харьковский учебный округ. 5/17 октября 1850 год. Лб учреждении кафедры педагогики // Ст. пост. по МНП. – Слб., 1864. – Т. 2. стр. 2 – стб. 1917».

Високим і важливим у відкритті кафедри педагогіки залишаються самовідданість та любов ініціаторів і ентузіастів їх великій справі просвітництва. Кафедра відкривалась як джерело профорієнтації і профпідготовки студентів, які після одержання університетської освіти могли б успішно навчати дітей, учнів, студентів. Любов до педагогічних знань, до науки, до засновників університету й кафедри педагогіки знайшла своє продовження в умовах незалежної України. Першим ректором і завідувачем кафедри педагогіки був І.С. Рижський. Любов до освіти засновника університету В.Н. Каразіна, підтримка його царем Олександром I і стали запорукою успіху. Уже в наші дні при відзначенні ювілею в книзі «Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна за 200 років» [14] звертається увага на те, що головним, офіційно виставленим мотивом відкриття університету в Харкові стала патріотична пожертва дворянства і громадян Слобідської Української губернії. Царський рескрипт до слобідського дворянства від 31 січня 1803 р. з цього приводу відрізнявся від того, яким Олександр I відгукувався на рішення загальних зборів слобідсько-українського дворянства від 31 серпня 1802 року. Він був витриманий у надзвичайно прихильному тоні й містив у собі подяку та компліменти на адресу конкретних осіб, що діяли на користь університету [14, с. 35-36].

Приклад Харківського університету в період першого десятиріччя його існування довів ефективність і демократичність подібної системи. Перший ректор Харківського університету І.С. Рижський, завдяки своїм адміністративним якостям, особистому такту й моральному авторитету, постійно переобирався на свою посаду [14, с. 38].

Професори мали багато різних пільг, пов'язаних як з їхнім дворянським статусом, так і з деякими особливими правами, наданими університетам. Серед них особливе значення мало звільнення їхніх

квартир від військових постойів, а їхніх товарів від мита, якщо загальна вартість останніх не перевищувала 3 тис. рублів. Після 25 років науково-педагогічного стажу професор діставав звання заслуженого і мав право на пенсію в повному окладі [1, с. 39-40].

Зрозуміти різні види безкорисної Любови можна тільки на основі органічного світосприйняття і світорозуміння, в якому було б цілком ясно, що особистість **не є самозамкнутою**. Вона є неповторним, окремим, оригінальним утворенням, але таким, що відчуває себе щасливою і успішною тільки з багатьма іншими. Єдність світу й усього сутнього, яка є «монолітом буття», в якому кожна людина «споживає» все те духовне (ідеально-моральне) й сама є активною діючою персоною, що в кінцевому рахунку стає часткою її життя в цілому. Ще в 1894 році В.І. Вернадський почав замислюватись і писати про наш вплив не тільки діяльністю, словами, думками та навіть намірами на довкілля та утворення «ноосфери» під нашим впливом, що стало «науковою істиною» і вимагає від реальних вихователів знати, думати, втілювати в процес виховання позитивні ідеї, моральні принципи.

Відкриття самого Харківського університету здійснювалось під впливом не тільки патріотичних дій і заходів громадян міста, провідних ентузіастів, але й всеохоплюючого почуття любови до науки, молоді, підростаючих поколінь. А найсуттєвішою складовою любови, як переконливо про це писав М.О. Лосский, є включення у власну сутність і сумління готовності служити Істині, що стає онтологічно поєднаним «з моїм я» [2, с. 428]. Таким чином, любов як вища морально-духовна й патріотична цінність є онтологічним зв'язком особи з довкіллям. Вона стає загадковою з погляду світорозуміння, якщо предметом її впливу стає те, що стоїть поза самою особистістю, – краса природи, твори мистецтва, наука, інші люди, або особи вищого порядку – народ, людство, Бог [2, с. 428-429].

Якщо В.І. Вернадський твердив, що під впливом наукової думки й людської праці біосфера приходить у новий стан – ноосферу, і що ми, сучасні вчені-дослідники мусимо переконувати наших студентів і учнів «привласнювати» й «засвоювати», «присвоювати» наукові знання, перевірені віками, правила й норми культурної поведінки й позитивного способу життя, щоб формувати довкілля, «ноосферу» високо духовною

і морально досконалою, та прекрасними з погляду цільності й краси навколишнього світу, як правило, не залишали студентів байдужими. Педагогічний процес у Харківському класичному університеті, за нашим спостереженням, здійснюється в такий спосіб, що він включає високе почуття любови до науки, що підтримує і вчених, і студентів, які навчаються і вчаться на принципах морально-духовного багатства світу, що народжує сподівання і віру до науки. Так складається історія розвитку університету й кафедри педагогіки, що, починаючи з першого ректора (І.С. Рижський) і завершуючи сьогоднішнім (ректор – В.С.Бакіров) в університеті стверджується ідеологія пошуку істини з вірою і сподіваннями на визнання і любов. Так, після розпаду Союзу, на одному із засідань Вченої ради почесним доктором університету було обрано святішого Никодима, архієпископа Харківського й Богодухівського. Зміцнюється методологія єдності, віри, любові, сподівання на краще, підтримку вчених у пошуках Істини. Сучасний ректор проф. Бакіров В.С. є членом-кореспондентом НАПН України, що, безумовно змінює позиції педагогічної освіти в університеті й позитивно впливає на формування професорсько-викладацького складу взагалі та керівників усіх підрозділів університету, завідуючих кафедрами.

В період входження України в Союз під впливом громадськості в 1979-1980 рр. перед ученими стало питання про поліпшення педагогічної підготовки, студентів. За ініціативою ректора проф. Тарапова І.Є був підготовлений і проведений експеримент щодо роздільної підготовки спеціалістів. Протягом десятиліття тривав експеримент, за яким набір і навчання відбувалось за двома профілями: науковий (виробничий) і педагогічний (науково-педагогічний). Перевагами такого набору стала можливість посилити загально-педагогічну підготовку майбутніх учителів (52% від набору офіційно направлялось до загальноосвітніх шкіл). Було введено три обов'язкових спецкурси: «Методи науково-педагогічних досліджень», «Класний керівник», «Виховна робота в літніх таборах» і різні види освітньої практики на всі п'ять років навчання. Під керівництвом ректора І.Є. Тарапова експеримент тривав понад 10 років. За результатами захищено кілька дисертацій, проведено три наукові конференції. В кандидатських дисертаціях В.Е. Лисиченко, І.С. Посохової, Г.В. Троцько, Н.І. Крюкової,

Е.В. Гапон, І.О. Ковальнової, М.О. Семенової, в докторських роботах П.А. Ярмоленко й Л.С. Нечепоренко подано аналіз експерименту. Суть його можна представити в таких трьох позиціях, якими є:

1. Високий рівень викладання профільних і педагогічних дисциплін забезпечувався не тільки навчальними дисциплінами, але й системою поза аудиторних занять, сенс яких полягав у розкритті практичного значення наукової інформації. Тільки через дотримання необхідного рівня науково-теоретичних знань можна домогтись такого стану розуміння наукового знання студентами, про який написав В.І. Вернадський: «Человек должен понять, как только научная, а не философская или религиозная концепция мира его охватит, что он не есть случайное, независимое от окружающего (биосферы или ноосферы) свободно действующее природное явление. Он составляет неизбежное проявление большого природного процесса, закономерно длящегося в течение по крайней мере двух миллиардов лет.

В настоящее время под влиянием окружающих ужасов жизни наряду с небывалым расцветом научной мысли, приходится слышать о приближении варварства, о крушении цивилизации, о самоистреблении человечества. Мне представляются эти настроения и эти суждения следствием недостаточно глубокого проникновения в окружающее. Не вошла еще в жизнь научная мысль; мир живет под резким влиянием еще неизжитых философских и религиозных навыков, не отвечающих реальности современного знания.

Научное знание, проявляющееся как геологическая сила, создающая ноосферу, не может приводить к результатам, противоречащим тому геологическому процессу, созданием которого она является. Это не случайное явление – корни его чрезвычайно глубоки» [3, с.186].

В монографії Л.С. Нечепоренко [5, с.7-15] розкривається саме така можливість підготовки вчителя в класичному університеті, яка відрізняє його від педінститутської системи. Більша дослідницька спрямованість навчального процесу на студентів класичного університету забезпечувала зміцнення інтересу майбутніх педагогів до серйозних наукових джерел. Під таким впливом формувались наукові семінари, проведення різного гатунку студентських конференцій, відкриття аспірантури й докторантури при кафедрі педагогіки. Цікавими були намагання

студентів активно брати участь у різних видах педагогічної практики: шкільної, позакласної і позашкільної та готувати й проводити зустрічі з практичними діячами освіти.

2. Любов до педагогічної діяльності формувалась під впливом друкованих праць, раніше невідомих джерел про роль любови та всіх інших вічних морально-духовних добро чинників у житті людини [1, 2, 3, 6, 7].

До чинників морально-духовного гатунку можна віднести книги вчених університету імені В.Н. Каразіна, наочно представлені матеріали про педпрактику, які готуються кафедрою педагогіки при активній участі ст. викладача О.В. Боченко.

3. Важливим формуючим фактором духовного розвитку студентів є встановлення позитивного, радісно-творчого мікроклімату на кафедрі педагогіки. Спілкування студентів у період вивчення педагогіки, участі у педагогічній практиці для студентів часто ставало джерелом натхнення і здоров'я. Студенти проявляють щирість за чуйне ставлення до себе щирими словами, книгами, малюнками, які прикрашають життєдіяльність кафедри.

Незабутніми залишились спогади про проф. Кобенка О.Я. Він написав історію педагогіки у віршованій формі, залишив на згадку безліч збірок. А проректор Харківської «Політехніки» О.Г. Романовський, а також професори В.Є. Євдокименко, О.С. Пономарьов стали нашими однодумцями співавторами.

Велику насолоду приносять аспіранти не тільки кафедри педагогіки, але й багатьох інших, до яких ми відносимо Ю. Літвіненко (ММФ), Лупіку Т. (історичний), Хоменко О. (ф-т психології), Демура Г. (філологічний) та ін. Вони активно беруть на озброєння морально-духовні надбання своїх факультетів, наукових керівників (проф. Бабич В.П., Посохов С.І., Чорного Л.Ф., Шульга С.М. та ін.).

По сторінках історії Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна написано й захищено кілька цікавих дисертацій, які викликають захоплення тонким і затишним стилем подачі матеріалу. Кандидатська дисертація Л.П. Юрченко «Розвиток педагогіки вищої школи в Харківському університеті (1805-1861 рр.)» затверджена в 1981 р. Педагогічні, естетичні погляди вчених Харківського університету

О.М. Ляпунова (механік), Б.М. Ляпунова (філолога), С.М. Ляпунова (музиканта) досліджуються не тільки в Україні. Імена їх пов'язуються не тільки з проблемами науки, але й з питаннями виховання, вузької спеціалізації і профорієнтації. Для класичних університетів характерною є ідеологія шукання істини, високих духовних ідеалів, вірою і сподіваннями вічність і дійовість моральних цінностей. І будь-які збочення з шляхів вічних моральних цінностей засуджувались завжди громад кістю і самими студентами та професорами. С.І. Посохов помітив, що ще в середині XIX століття почали проявлятися зауваження щодо роботи університетів. Так, наприклад, студент В. Булгаков робив висновки, що більшість професорів зовсім не мають педагогічних здібностей. Він досить жорстко визначив спрямованість їх діяльності: «... одним оком вони дивляться на науку, а другим зазирають на медальки та стрічки, на чини та «ясновельможні» величання, на трьох-чотирьох тисячні оклади та пенсії. Ідеал їх – двоповерховий будинок з написом на воротах: «будинок дійсного статського радника такого-то». Про «казених професорів», які «по-казеному викладають для того, щоби зробити молодь дурнішою» писав В.І. Ленін. Він же називав ліберальних професорів «ідейними прихвоснями буржуазії», оскільки ті закликали студентів вчитися, а не займатися революцією [11, с. 86-87].

Таким чином, як в процесі історичного розвитку, так і сучасний період класичні університети більше спрямування і зацікавленість проявляють у трьох напрямках: міцність наукових і методологічних засад навчання, виховання і освіта, обґрунтування важливості морально-духовних в цінностей освітньо-виховному процесі та обґрунтованість професійної майстерності. В Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна в останні десятиліття XX та перше десятиліття XXI століття науково-педагогічна діяльність кафедри педагогіки спрямовується на студентів (під час читання основного курсу «Педагогіка» й спецкурсу для аспірантів і пошукувачів університету «Педагогіка вищої школи») розгорнулася велика робота по вихованню майбутніх спеціалістів засобами педагогічної науки.

Як і в період заснування Харківського університету й відкриття кафедри педагогіки основним завданням було науковий пошук і

підготовка кадрів для різних галузей освітньо-наукової і виробничої діяльності.

Науковість як принцип навчання у ВНЗ реалізується у діяльності викладача постійно шляхом самостійного вивчення найновіших публікацій і обов'язковому визначенні своїх власних дослідницьких уподобань з обов'язковими публікаціями результатів. Власне самі наукові відкриття викладача формують його імідж як науковця, так і вихователя майбутніх спеціалістів.

У Харківському університеті вимоги до наукової діяльності проявляються не тільки в підготовці та захисту дисертацій, але й у систематичній роботі наукових і методичних семінарів, виданні результатів у періодичних виданнях, про що можна довідатись із видань, що здійснюються під керівництвом ректора професора Бакірова В.С.

В низку вимог щодо постійного посилення науково-методичного рівня викладання входять і інші педагогічні умови, до яких ми відносимо грамотне забезпечення роботи мультимедійних класів, організацію самостійної роботи студентів, підготовку й читання різноманітних спецкурсів, проведення конкурсів, тематичних конференцій, публікація методичних матеріалів та ін.[1, 2, 3].

Великий вплив на всіх студентів біологічного факультету ХНУ імені Каразіна В.Н. справило ознайомлення з системою «ноосферних» підходів до організації навчання, освіти, проведення різних видів практики.

Видані для студентів методичні матеріали кафедрою педагогіки [6] стали наочним і тим професійно-спрямованим компонентом, який викликав бажання серйозно займатись пов'язаними з екологізацією і валеологізацією освіти.

В системі еколого-валеологічного навчання важливим є процес осмислення феномену Істини, любові до неї, як і до всіх учасників пошуків бажаних відповідей на питання життя. Вчення В.І. Вернадського про біосферу й ноосферу, особливо його твердження про те, що під впливом наукової думки й людської праці біосфера приходить у новий стан – ноосферу і що ми, сучасні вчені-дослідники мусимо переконувати наших студентів і учнів «привласнювати» й «за-своювати», «присвоювати» наукові знання, перевірені віками, правила

й норми культурної поведінки й позитивного способу життя, щоб формувати довкілля, «ноосферу» високо духовною і морально досконалою та прекрасними з погляду цільності й краси навколишнього світу, як правило, не залишали студентів байдужими.

Педагогічний процес у Харківському класичному університеті, за нашим спостереженням, здійснюється в такий спосіб, що він включає високі почуття любові до науки, що підтримує і вчених, і студентів, які навчаються і вчать на принципах морально-духовного багатства світу, що породжує сподівання і віру до науки. Так складається історія розвитку університету й кафедри педагогіки, що, починаючи з того періоду, коли першим ректором був І.С. Рижський і завершуючи сьогоднішнім (ректор – В.С. Бакіров) в університеті стверджується ідеологія пошуку істини з вірою і сподіваннями на визнання досягнень кожним членом колективу й любов до науки. Так, після розпаду Союзу, на одному із засідань Вченої ради почесним доктором університету було обрано святішого Никодима, архієпископа Харківського й Богодухівського. Зміцнюється методологія єдності, віри, любові, сподівання на краще, здійснюється підтримка вчених у їхніх пошуках Істини. Сучасний ректор проф. Бакіров В.С. є членом-кореспондентом НАПН України, що, безумовно змінює позиції педагогічної освіти в університеті й позитивно впливає на формування професорсько-викладацького складу взагалі та керівників усіх підрозділів університету, деканів, завідуючих кафедрами.

В період входження України в Союз під впливом громадськості в 1979-1980 рр. перед ученими стало питання про поліпшення педагогічної підготовки, студентів. За ініціативою ректора проф. Тарапова І.Є. був підготовлений і проведений експеримент щодо роздільної підготовки спеціалістів. Протягом десятиліття тривав експеримент, за яким набір і навчання відбувалось за двома профілями: науковий (виробничий) і педагогічний (науково-педагогічний). Перевагами такого набору стала можливість посилити загально-педагогічну підготовку майбутніх учителів. А морально-духовні цінності стають сьогодні для викладачів і студентів такими ж складниками діяльності й поведінки як методологія й методика дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.: Республика, 1993. – 446 с.
2. Лосский Н.О. Ценность и Бытие: Бог и Царство Божие как основа ценностей. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000. – 864 с.
3. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – М.: Наука, 1989. – 261 с.
4. Нечепоренко Л.С. Основи педагогічної майстерності. / Науково-методичні рекомендації до вивчення спецкурсу – Х.:ХНУ. – 2009, 29 с.
5. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2009. – 270 с.
6. Нечепоренко Л.С. Методологічні засади теорії і практики педагогічної майстерності. Монографія. – Х.: Видавничий центр ХНУ, 2004. – 128 с.
7. Нечепоренко Л.С. Совершенствование общепедагогической подготовки учителя в университете. – Х.: Основа, 1990. – 136 с.
8. Нечепоренко Л.С. Спецкурс «Онто-інвайронментальна педагогіка (педагогіка гармонізації особистості з довкіллям)»./ Для студентів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. – Х.: ХГПІ. – 2009. – 20 с.
9. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К.: 2003. – 246 с.
10. Педагогический поиск./ Составитель И.Н.Баженова. – М.: Педагогіка, 1987. – 544 с.
11. Посохов С.І. Образи університетів Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. в публіцистиці та історіографії. – Х.: ХНУ, 2006. – 368 с.
12. Професора Харківського національного університету: імені В.Н. Каразіна: Біобібліографічний довідник/ За редакцією В.С.Бакірова. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 372 с.
13. Экономист – двигатель прогресса: К 50-летию научной деятельности Владимира Петровича Бабича / Ю.Н.Хомайко. – Харьков: Каравелла, 2006. – 340 с.
14. Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна за 200 років / В.С. Бакіров, В.М. Духопельников, Б.П. Зайцев та ін.; Худож.-оформлювач І.В.Осипов. – Харків: Фоліо, 2004. – 750 с.